

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ВІЙСЬКОВИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

М.І. Карпенко

кандидат юридичних наук,

доцент, доцент кафедри кримінального права та процесу

ВНЗ «Національна академія управління»

Постановка проблеми. Питання подальшого законотворчого вдосконалення норм, що передбачають юридичну відповідальність суб'єктів військових правопорушень, спонукають до їх наукового аналізу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням, що стосуються юридичної відповідальності за військові правопорушення за період незалежності України приділяли увагу такі вчені, як: Г.В. Андрусів, В.М. Білоконев, П.П. Богущкий, В.П. Бодаєвський, В.В. Бондарев, В.О. Бугаєв, В.К. Гришук, В.С. Давиденко, С.Ф. Денисов, С.І. Дячук, В.І. Касинюк, Т.Ю. Касько, В.А. Клименко, Є.С. Ковалевська, Ю.Б. Курилюк, В.К. Матвійчук, М.І. Мельник, В.О. Навроцький, М.І. Панов, Є.Б. Пузиревський, О.М. Сарнавський, М.М. Сенько, О.С. Ткачук, М.С. Туркот, М.І. Хавронюк, С.О. Харитонов, Г.І. Чангулі та інші. Разом з тим комплексних досліджень питань щодо юридичної відповідальності проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби опубліковано недостатньо.

Мета статті – проаналізувати окремі положення чинного законодавства щодо юридичної відповідальності за військові правопорушення.

Основні результати дослідження. Юридична відповідальність є одним із видів соціальної відповідальності і передбачає ряд специфічних особливостей, особливо, коли мова ведеться про військовослужбовців, військовозобов'язаних, резервістів, а також інших осіб, визначених законом. Такими особливостями можуть бути, *по-перше*, ті обставини, що застосування юридичної відповідальності зв'язано з діяльністю держави. *По-друге*, юридична відповідальність настає в тих випадках, коли мова йде про вчинене правопорушення, під яким розуміється протиправне і винне діяння (дія або бездіяльність), за яке передбачена юридична відповідальність. При цьому в залежності від правових підстав вона поділяється на такі види, як кримінальна, адміністративна, дисциплінарна, матеріальна і цивільно – правова. *По-третє*, юридична відповідальність передбачає відповідну процесуальну форму і, *по-четверте*, полягає в застосуванні до правопорушника встановлених санкцій – заходів примусу.

Кримінальна відповідальність суб'єктів військових правопорушень передбачена правовими нормами Кримінального кодексу України (далі – КК), зокрема, за вчинення військових злочинів, передбачених розділом ХІХ Особливої частини КК. Доречно зазначити, що Верховна Рада України постій-

но здійснює спроби удосконалити зміст і систему злочинів проти встановленого порядку несення або проходження військової служби. Тільки протягом 2014 – 2015 рр. було прийнято чотири таких закони: «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо імплементації до національного законодавства положень статті 19 Конвенції ООН проти корупції» від 21.02.2014 р. № 746-VII [1], «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності військово-службовців, надання командирам додаткових прав та покладення обов'язків у особливий період» від 05.02.2015 р. № 158-VIII [2], «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за окремі військові злочини» від 12.02.2015 р. № 194-VIII [3], «Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень» від 07.04.2015 р. № 290-VIII [4]. Їх аналіз свідчить про наступне.

По-перше, дії законодавця не завжди послідовні. Так, Законом від 21.02.2014 р. № 746-VII були декриміналізовані діяння, передбачені ст.424 КК (перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень). Цим рішенням законодавець взагалі не передбачив кримінальної відповідальності військових службових осіб за зазначені дії, оскільки за ст.365 КК (перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу) дії військових службових осіб не могли бути кваліфіковані. Тому Законом України від 07.04.2015 р. № 290-VIII КК доповнений ст.426-1 (перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень). Тим самим більше року цей злочин розцінювався на рівні дисциплінарного проступку.

По-друге, 16.04.2014 р. у Верховній Раді України був зареєстрований проект закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реалізації положень Кримінального процесуального кодексу України» за № 4712 [5], але відкликаний 27.11.2014 р.

Зокрема, цим законопроектом № 4712 пропонувалося «виключити як зайві і такі, що порушують принцип рівності усіх перед законом та створюють непотрібні складнощі для кримінально – правової кваліфікації окремі статті про військові злочини, які, крім суб'єкта, мають усі інші ознаки загальнокримінальних злочинів».

Так, пропонувалося вилучити із КК злочин, передбачений ч.4 ст.404 (опір начальникові або примушування його до порушення службових обов'язків, вчинені при кваліфікуючих чи особливо кваліфікуючих обставинах, якщо вони були пов'язані з умисним вбивством начальника або іншої особи, яка виконує обов'язки з військової служби), як такі, що містять дискримінаційні положення, оскільки посягання на життя людини, незалежно від посади, яку вона займає, не може каратися різною мірою покарання. При цьому пропонувалося правозастосовним органам використовувати в усіх цих випадках положення п.8 ч.2 ст.115 КК щодо відповідальності за умисне вбивство «особи чи її близької особи у зв'язку з виконанням цією особою службового або громадського обов'язку» [5].

Крім того, пропонувалося «виключити із КК злочин, передбачений ст.405 (погроза або насильство щодо начальника), оскільки за подібні дії за ч.1 ст.129 (погроза вбивством) передбачена більша відповідальність, а щодо вчинення погрози або насильства щодо начальника при обтяжуючих чи особливо обтяжуючих обставин, передбачених відповідно частинами 2 і 3 ст.405, іншими статтями КК (ст.121 чи обставини – пункти 2, 11 ч.1 ст.67, які обтяжують покарання)» [5].

Також, передбачалося вилучити із розділу XIX Особливої частини КК статті 410, 415 – 417, 422, 425, 426, 429, 433–435 – як такі, що дублюють інші статті КК і при цьому містять окремі суперечливі та дискримінаційні положення.

Натомість Законом України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за окремі військові злочини» від 12.02.2015 р. № 194-VIII [3] Верховна Рада України прийняла зовсім протилежне рішення. Замість вилучення зазначених статей з розділу XIX Особливої частини статті 402 – 405, 407 – 411, 413, 418 – 421, 425 – 426, 428, 435 КК були доповнені кваліфікуючою (ч. 2 ст. 403, ч.4 ст. 407; ч.2 ст.ст. 413, 418, 419, 420, 421, 428) та особливо кваліфікуючою обставинами (ч. 3 ст.ст. 402, 404, 405, 408, 409, 410, 411, 425, 426) відповідно «вчинене в умовах особливого періоду, крім воєнного стану» та «вчинені в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці».

Згідно абзацу 11 ст. 1 Закону України «Про оборону України» «особливий період – ... настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні, або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій» [7]. Наступний абзац цієї правової норми розкриває зміст *воєнного стану*, під яким розуміється «особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності...» [7].

Поняття мобілізації визначено в ч. 2 ст. 1 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», де зазначено, що «мобілізація в Україні – це комплекс заходів, які здійснюються у державі з метою планомірного переведення органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, органів і сил Цивільної оборони України, галузей національної економіки, підприємств, установ і організацій на функціонування в умовах особливого періоду, а Збройних Сил України, інших військових формувань – на організацію і штати воєнного часу» [7].

Як передбачено ч.4 ст.1 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» з моменту оголошення мобілізації (крім цільової, яка проводиться в мирний час для ліквідації наслідків стихійного лиха, аварій та катастроф) чи введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях *настає особливий період* функціонування органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, органів і сил Цивільної

оборони України, галузей національної економіки, підприємств, установ і організацій.

Визначення воєнного стану (із змінами) зазначено в статті 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 р. № 389-VIII. Зокрема, «*воєнний стан* – це особливий правовий режим, що вводить в Україну або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройній агресії та забезпечення національної безпеки, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень» [8].

Аналогічне визначення воєнного стану (за виключенням змін від 12.05.2015 р.) міститься і в абзаці 12 статті 1 Закону України «Про оборону України» від 05.10.2000 р. № 2020-III [9].

Щодо поняття воєнного часу в законодавстві України є наступне положення. Згідно ч. 3 статті 4 Закону України «Про оборону України» «з моменту оголошення стану війни чи фактичного початку воєнних дій настає воєнний час, який закінчується у день і час припинення стану війни» [9].

Проаналізувавши визначення понять «особливий період», «воєнний стан» та «воєнний час», що містяться в законодавстві України, можна зробити висновок, що особливий період, який охоплює і воєнний час, може наставати в державі також і «з моменту введення воєнного стану в Україні, або в окремих її місцевостях». Крім того, воєнний час, що є складовим елементом особливого періоду, на відміну від воєнного стану, може мати місце лише при фактичному початку воєнних дій. Якщо воєнний стан може бути введений в Україні або в окремих її місцевостях і при «загрозі нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності ...», то як за таких обставин можна розрізнити кваліфікуючу обставину військових злочинів «вчинене в умовах особливого періоду, крім воєнного стану» і особливо кваліфікуючу обставину «вчинене в умовах воєнного стану ...».

Що стосується бойової обстановки, то її «слід розуміти як певний стан військових з'єднань, частин (кораблів) та (або) підрозділів, за яким вони ведуть погоджені дії з метою знешкодження (розгрому) військового супротивника, оволодіння важливими районами (рубежами) або утримання їх і виконання інших тактичних завдань» [10, с.102]. При цьому бойова обстановка може мати місце як під час різних видів бойових дій, так і в різних місцях, незалежно від того чи це мирний або воєнний час. Іншими словами військовий злочин «вчинений в бойовій обстановці, тобто при знаходженні підрозділу, частини, які виконують бойове завдання, в безпосередньому зіткненні з противником налюбій території, у воєнний або мирний час» [11, с.745].

При цьому В.П. Бодаєвський розрізняє бойову обстановку у «вузькому» та «широкому» значеннях, відповідно «як стан військ (сил) в умовах бою»

і як «стан військових частин, підрозділів (кораблів і літаків) під час здійснення ними тактичних дій з виконання бойових завдань в обмеженому районі протягом короткого часу» [12].

Посилюючи кримінальну відповідальність за військові злочини, вчинені в умовах особливого періоду, в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці, Верховна Рада України Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності військовослужбовців, надання командирам додаткових прав та покладення обов'язків у особливий період» від 05.02.2015 р. № 158-VIII [2], передбачила адміністративну відповідальність за військові адміністративні правопорушення, доповнивши Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) ст. ст. 172-10 – 172-20.

Зокрема, зазначеними статтями передбачена адміністративна відповідальність військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів під час проходження зборів за: відмову від виконання наказу або інших законних вимог командира (начальника), самовільне залишення військової частини або місця служби, необережне знищення або пошкодження військового майна, зловживання військовою службовою особою владою або службовим становищем, перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень, недбале ставлення до військової служби, бездіяльність військової влади, порушення правил несення бойового чергування, порушення правил несення прикордонної служби, порушення правил поведіння із зброєю, а також речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення.

Як передбачено ч.4 ст. 15 КУпАП «військовослужбовці за вчинення військових адміністративних правопорушень несуть відповідальність, передбачену главою 13-Б цього Кодексу, за умови, якщо ці правопорушення не тягнуть за собою кримінальну відповідальність» [13].

Не зрозуміло по якій причині законодавець в ч. 4 ст. 15 КУпАП обмежує коло суб'єктів, які можуть нести адміністративну відповідальність за вчинення військових адміністративних правопорушень лише військовослужбовцями, тоді як ч.1 цієї ж статті в якості суб'єктів адміністративних правопорушень передбачає не лише військовослужбовців, а і військовозобов'язаних та резервістів «під час проходження зборів» [13].

Разом з тим викликають стурбованість зауваження фахівців Головного юридичного управління щодо проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності військовослужбовців, надання командирам додаткових прав та покладання обов'язків у особливий період», реєстраційний №1762, який був прийнятий 05.02.2015 р. за №158-VIII.

Зокрема, «аналіз запропонованих проектом змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення свідчить про те, що застосування їх на практиці призведе не до посилення, а до послаблення кримінальної відповідальності військовослужбовців за порушення військової дисципліни через штучне впровадження адміністративної відповідальності за діяння, що нині

визнаються військовими злочинами. ... До того ж звертаємо увагу, що викладення адміністративно – правових норм у запропонований спосіб породить конкуренцію з деякими статтями Кримінального кодексу України (наприклад, передбачена проектом стаття 172-10 КУпАП конкурує з частиною першою статті 402 чинного КК України, а частина друга статті 172-11 КУпАП – з частиною першою статті 407 чинного КК України), що призведе на практиці до можливості притягнення винних за одні і ті ж дії до кримінальної або адміністративної відповідальності, створить складнощі при застосуванні норм на практиці» [14].

В підсумку ними робиться висновок, що «запропоновані зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення не є цілком виправданими, оскільки не досягатиметься сама мета цього проекту – посилення відповідальності військовослужбовців за порушення військової дисципліни для забезпечення правопорядку і військової дисципліни у Збройних Силах України. Більше того, у такий спосіб законодавець створить передумови для здійснення прихованої амністії на підставі нових положень Кодексу України про адміністративні правопорушення» [14].

Стосовно притягнення суб'єктів військових правопорушень до дисциплінарної відповідальності, то необхідно зазначити, що згідно з ч.4 ст.401 КК «особа, яка вчинила злочин, передбачений статтями цього розділу (розділ ХІХ Особливої частини – прим. авт.), може бути звільнена від кримінальної відповідальності згідно зі статтею 44 цього Кодексу із застосуванням до неї заходів, передбачених Дисциплінарним статутом Збройних Сил України» [15].

Аналіз положень ст.44 КК та ст. ст. 45 – 48 КК, на підставі яких можливе притягнення до дисциплінарної відповідальності за вчинення військових злочинів, дає підстави вести мову про те, що «звільнення від кримінальної відповідальності у випадках, передбачених цим Кодексом, здійснюється виключно судом» [15].

Зокрема, згідно ст. 45 КК (звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям), ст. 46 КК (звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим) можливе лише в разі, коли особа вперше вчинила злочин невеликої тяжкості або необережний злочин середньої тяжкості, крім корупційних злочинів. Згідно примітки до ст.45 КК корупційним злочином із числа військових є діяння, передбачені ст.410 КК (викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем). На підставі ст.47 КК можливе звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки, яка вперше вчинила злочин невеликої або середньої тяжкості, крім корупційних злочинів, та щиро покаялася, з передачею її на поруки колективу підприємства, установи чи організації за їхнім клопотанням за умови, що вона протягом року з дня передачі її на поруки виправдає довіру колективу, не ухилятиметься від заходів виховного характеру та не порушуватиме громадського порядку. І на кінець на підставі ст. 48 КК

можливе звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із зміною обстановки особи, яка вперше вчинила злочин невеликої або середньої тяжкості, крім корупційних злочинів, якщо буде визнано, що на час кримінального провадження внаслідок зміни обстановки вчинене нею діяння втратило суспільну небезпечність або ця особа перестала бути суспільно небезпечною.

На підставі ч.2 ст.12 КК до злочинів невеликої тяжкості із числа військових відносяться 7 злочинів, зокрема, діяння, передбачені ч.ч. 1 ст. ст. 403, 405, 409, 412, 413; ч.ч. 1 – 2 ст. 435 КК. До злочинів середньої тяжкості згідно ч.3 ст. 12 КК відносяться 25 злочинів, передбачені ч.ч. 1 ст. ст. 402, 403, 404; ч.ч. 1 та 2 ст. 406; ч.ч. 1 – 3 ст. 407, ч.1 ст. 408, ч.2 ст. 409, ч. 2 ст. 412; ч.ч. 2 та 3 ст. 413; ч.ч. 1 ст. ст. 414, 415, 418; ч.ч. 1 – 3 ст. 421; ч.ч. 1 – 2 ст. 422; ч.ч. 1 ст. ст. 425, 426, 426-1; ст. 434 КК.

Дисциплінарна відповідальність має своєю метою охорону військової дисципліни, під якою розуміється бездоганне і неухильне додержання всіма військовослужбовцями порядку і правил, встановлених військовими статутами та іншим законодавством України і військового правопорядку, боротьбу з їх порушеннями, здійснює виховний вплив на особу, яка вчинила проступок і інших осіб. З приводу військового правопорядку, то є кілька визначень цього терміну.

Так, Горний А.Г. визначав військовий правопорядок як сукупність таких, що виникають у процесі життя і бойової діяльності військ, суспільних відносин, закріплених у законах, військових статутах, наказах Міністерства оборони, положеннях про проходження служби різними категоріями військовослужбовців та в інших військово - правових нормативних актах. До складу цього порядку належать порядок проходження військової служби, порядок експлуатації озброєння та військової техніки, порядок користування військовим майном, порядок зберігання військової таємниці тощо [16, с.46 – 48].

На думку Хавронюка М.І. «встановлений порядок несення та проходження військової служби (військовий правопорядок) – це сукупність таких, що виникають в процесі життя і бойової діяльності військ, суспільних відносин, закріплених у законах, військових статутах, положеннях про проходження служби різними категоріями військовослужбовців та інших актах законодавства» [10, с.80].

Зокрема, дисциплінарна відповідальність настає за вчинення дисциплінарного проступку, тобто такого винного порушення військової дисципліни, яке по мірі своєї суспільної небезпеки підлягає покаранню в службовому порядку. При цьому, найбільший ефект застосування дисциплінарної відповідальності досягається при поєднанні із заходами виховного впливу.

Згідно з ст.45 Дисциплінарного статуту Збройних Сил України, затвердженого Законом України від 24.03.1999 р. № 551-XIV, за вчинення адміністративних правопорушень військовослужбовці несуть дисциплінарну відповідальність за цим Статутом, за винятком випадків, передбачених КУпАП. За вчинення корупційних діянь чи інших правопорушень, пов'язаних з корупцією, військовослужбовці несуть відповідальність згідно з Кодексом України про адміністративні правопорушення.

Відповідно до положень ст.ст. 48 – 52, 62, 68 – 69 Дисциплінарного статуту Збройних Сил України, в залежності від військового звання і виду військової служби, відповідні командири і начальники можуть накласти на підлеглих їм військовослужбовців наступні стягнення: зауваження, догана, суворогана, позбавлення чергового звільнення з розташування військової частини чи корабля на березі; призначення поза чергою в наряд на роботу – до 5 нарядів; позбавлення військового звання старший солдат (старший матрос); попередження про неповну службову відповідність; звільнення з військової служби за контрактом за службовою невідповідністю; пониження в посаді; пониження у військовому званні на один ступінь; пониження у військовому званні на один ступінь з переведенням на нижчу посаду; позбавлення сержантського (старшинського) звання; пониження старших прапорщиків (старших мічманів) у військовому званні на один ступінь; позбавлення військового звання прапорщик (мічман), старший прапорщик (старший мічман) із звільненням з військової служби у запас; позбавлення військового звання.

В ряді встановлених законодавством випадків військовослужбовець звільняється від юридичної відповідальності. До таких підстав відносяться: неосудність (ч.2 ст.19 КК), необхідна оборона (ст.36 КК); затримання особи, що вчинила злочин (ст.38 КК); крайня необхідність (ст.39 КК), малозначність правопорушення (ч.2 ст.11 КК), фізичний або психічний примус (ст.40 КК), обґрунтований ризик (ст.42 КК); виконання наказу або розпорядження (ст.41 КК), а також в певних випадках виконання обов'язків військової служби.

Зокрема, малозначним правопорушення визнається в тому випадку, якщо воно не спричинило суттєвої шкоди і особа, яка його вчинила, немала наміру спричинити шкоду. Малозначність правопорушення визначається на підставі сукупності фактичних обставин в кожному конкретному випадку.

Специфічною обставиною, яка виключає суспільну небезпеку діяння для військовослужбовців, відноситься в певних випадках виконання обов'язків військової служби. Так, згідно ст.197 Статуту гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України, затвердженого Законом України від 24.03.1999 р. № 550-XIV, чатовий може і повинен застосовувати зброю не тільки при суспільно небезпечному нападі на нього або на об'єкт, який ним охороняється, що є умовою правомірності необхідної оборони, але навіть при наближенні до поста або до забороненої зони сторонніх осіб, які не виконали його вимогу зупинитися. Питання про правомірність застосування зброї в подібних ситуаціях вирішується не по правилах необхідної оборони, а в зв'язку з передбаченим ст.ст. 195 – 199 Статуту гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України обов'язком чатового діяти таким чином.

На останок варто зазначити особливості окремих видів (дисциплінарної, адміністративної, кримінальної) юридичної відповідальності військовослужбовців.

По-перше, для військовослужбовців встановлене більш широке, ніж для цивільних осіб, коло складів правопорушень, за які настає юридична відповідальність, що обумовлено специфікою військової служби і її суворою правовою регламентацією.

По-друге, для військовослужбовців встановлена більш сувора відповідальність за вчинення аналогічних з цивільними особами правопорушень. Так, при вчиненні самовільного залишення військової частини або місця служби, непокори, невиконання наказу встановлена як кримінальна, так і адміністративна відповідальність. В той же час, для осіб, які не є військовослужбовцями, за вчинення аналогічних дій юридична відповідальність не встановлена або може бути лише дисциплінарна відповідальність.

По-третє, командири (начальники) мають спеціальні повноваження по притягненню військовослужбовців до юридичної відповідальності. Такими повноваженнями є військова дисциплінарна влада, а також в ряді випадків притягнення підлеглих до матеріальної відповідальності.

По-четверте, для військовослужбовців передбачені заходи юридичної відповідальності, що мають особливий характер, які визначаються специфікою військової служби. Це, зокрема, позбавлення чергового звільнення із розташування військової частини чи з корабля на берег, арешт з утриманням на гауптвахті, призначення поза чергою в наряд на роботу, пониження у військовому званні, направлення в дисциплінарний батальйон і ряд інших.

Без сумніву військові правопорушення потребують не лише законотворчого вдосконалення, але і наукового супроводу, який би допомагав законодавцям приймати якісні правові норми, спрямовані не лише передбачати юридичну відповідальність за їх вчинення, але і запобігання.

Висновки. Проведений аналіз законотворчої діяльності у військовій сфері, зокрема, кримінального законодавства щодо військових злочинів, їх системи згідно КК України дає підстави стверджувати, *по-перше*, про необхідність подальшого удосконалення змісту розділу XIX Особливої частини КК (злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини)).

По-друге, законотворча діяльність повинна здійснюватись з врахуванням рекомендацій і положень науки кримінального права, практичних працівників і всіх небайдужих в нашій державі до поліпшення військового правопорядку у військових формуваннях України.

По-третє, потребує законодавчого уточнення визначення терміну «воєнний час», оскільки його зміст не сприяє узгодженості термінів «особливий період» і «воєнний стан», що створювати проблеми практичним працівникам при кваліфікації діянь окремих військових злочинів, вчинених за кваліфікуючих чи особливо кваліфікуючих обставин.

По-четверте, є необхідність переглянути окремі положення КУпАП щодо адміністративної відповідальності за військові адміністративні правопорушення з метою поліпшення їх застосування в практичній діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо імплементації до національного законодавства положень статті 19 Конвенції ООН проти корупції: Закон України від 21.02.2014 р. № 746-VII // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 12, ст.188.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності військовослужбовців, надання командирам додаткових прав та покладення обов'язків у особливий період: Закон України від 05.02.2015 р. № 158-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 13, ст.92.

3. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за окремі військові злочини: Закон України від 12.02.2015 р. № 194-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 16, ст.113.

4. Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень: Закон України від 07.04.2015 р. № 290-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 26, ст.217.

5. http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webpzoc4_1?pf3511=50664.

6. Про оборону України: Закон України від 5 жовтня 2000 р. № 2020-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, № 49, ст. 420.

7. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 13 травня 1999 р. № 644-XIV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, № 27, ст. 221.

8. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2015, № 28, ст. 250.

9. Про оборону України: Закон України від 05.10.2000 р. № 2020-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, № 49, ст. 420.

10. *Хавронюк М.І.* та ін. Військові злочини: Комент. законодавства / М.І. Хавронюк, С.І. Дячук, М.І. Мельник; Відп. ред.: М.Д. Дрига, В.І. Кравченко. – К.: Видавництво А.С.К., 2003. – 272 с. – (Економіка. Фінанси. Право).

11. *Шардаков А.А.* Воинские преступления // Уголовное право Республики Беларусь. Особенная часть / А.И. Лукашов, С.Е. Данилюк, Э.Ф. Мичулис и др.; Под общ. ред. А.И. Лукашова. – Мн. : Тесей, 2001. – 808 с.

12. *Бодаєвський В.П.* «Воєнний стан», «Бойова обстановка» та «Час перебування на військовій службі» як особливі обставини чинності кримінального закону щодо військових злочинів у часі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.science.crimea.edu/zapicki/2012/law/25_2law/024bod.pdf.

13. Кодекс України про адміністративні правопорушення: чинне законодавство зі змінами та допов. Станом на 22 трав. 2015 року: (ОФІЦ.ТЕКСТ). – К. : ПАЛИВОДА А.В., 2015. – 284 с. – (Кодекси України).

14. http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webpzoc4_1?pf3511=53587.

15. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 21 трав. 2015 року: (ОФІЦ.ТЕКСТ). – К. : ПАЛИВОДА А.В., 2015. – 212 с. – (Кодекси України).

16. Советское уголовное право. Воинские преступления / Под ред. Горного А.Г. – М. : Военный институт, 1978. – 427 с.

Карпенко М.І. Окремі питання юридичної відповідальності суб'єктів військових правопорушень

У статті проаналізоване законодавство України щодо юридичної відповідальності за військові правопорушення. Акцентується увага на окремі питання, що можуть створювати труднощі в правозастосовній діяльності при призначенні суб'єктів військових правопорушень до адміністративної та кримінальної відповідальності.

Ключові слова: законотворча діяльність, військові злочини, військові адміністративні правопорушення, юридична відповідальність, особливий період, воєнний стан, воєнний час, бойова обстановка.

Карпенко Н.И. Отдельные вопросы юридической ответственности субъектов воинских правонарушений

В статье проанализировано законодательство Украины относительно юридической ответственности за воинские правонарушения. Акцентируется внимание на отдельные вопросы, которые могут создать трудности при привлечении субъектов воинских правонарушений к административной либо уголовной ответственности.

Ключевые слова: законотворческая деятельность, воинские преступления, воинские административные правонарушения, юридическая ответственность, особенный период, военное положение, военное время, боевая обстановка.

Карпенко М.И. Separate questions of legal responsibility of subjects of soldiery offences

The article analyzes the law of Ukraine on legal responsibility for military offenses. The attention to some issues that may create difficulties in enforcement activity in entities bringing military offenses to administrative and criminal liability.

Keywords: legislative activity, war crimes military Administrative, legal responsibility, a special period of martial law, war, combat situation.

Стаття надійшла до редакції 20.05.2015.